

• ANALİZ

Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun Nihai Raporu

Hüseyin Arslan

MİLLİ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONUNUN NİHAİ RAPORU

HÜSEYİN ARSLAN

COPYRIGHT © 2026

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

ISBN: 978-625-5703-35-4

Editörya: Ebrar Üzümcü, Mustafa Said İşeri, Berrin Çalışkan
Mizanpaj: Said Demirtaş

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan 34050 İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstrasse 1, 10117 Berlin GERMANY
berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM
Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 7

GİRİŞ | 9

TERÖRSÜZ TÜRKİYE HEDEFİNİN SİYASAL VE TOPLUMSAL YÖNLERİ | 10

TÜRK-KÜRT KARDEŞLİĞİ, ORTAK GELECEK VİZYONU
VE SİLAHSIZLANMA SÜRECİ | 13

YASAL ÇERÇEVE, DEMOKRATİKLEŞME VE KURUMSAL GÜVENCE | 16

SONUÇ | 19

Bu analiz Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun nihai raporunu güvenlik, kardeşlik ve demokratikleşme eksenlerinde inceleyerek Terörsüz Türkiye hedefinin kurumsal ve siyasal anlamını tartışmaktadır.

ÖZET

Bu analiz, TBMM bünyesinde oluşturulan Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun nihai raporunu incelemektedir. Rapor, “Terörsüz Türkiye” vizyonunu; parlamenter meşruiyet, anayasal çerçeve, toplumsal rıza ve demokratikleşme süreçlerini birlikte ele alan bütüncül bir paradigma dönüşümü olarak sunmaktadır. Bu analizde raporun üç temel ekseni incelenmektedir: güvenliğin kurumsal teyidi, kardeşliğin tarihsel ve sosyolojik meşruiyeti ve demokratikleşmenin hukuki teminatı.

İlk olarak silah bırakma ve fesih sürecinin şeffaf, ölçülebilir ve denetlenebilir kriterlere bağlanması gerekliliği ele alınmaktadır. Akabinde sürecin romantik bir iyimserlikten ziyade kurumsal rasyonalite temelinde inşa edilmek istendiği gösterilmektedir. Bu çerçevede Meclis denetimi, nitelikli çoğunluk ilkesi ve parlamenter uzlaşısı, sürecin siyasal meşruiyetini güçlendiren unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

İkinci olarak raporda merkezi bir kavram olarak öne çıkan “kardeşlik hukuku” tarihsel süreklilik, ortak hafıza ve eşitlik temelli vatandaşlık anlayışı bağlamında incelenmektedir. Türk-Kürt ilişkilerinin Selçuklu’dan Milli Mücadele’ye uzanan tarihsel referanslar üzerinden yeniden çerçevelendirilmesi, çözüm arayışının kültürel ve duygusal meşruiyet zeminini oluşturmaktadır. Ortak acıların hiyerarşi kurulmadan sahiplenilmesi ve toplumsal psikolojinin gözetilmesi, sürecin kırılğan alanları olarak analiz edilmektedir.

Üçüncü olarak raporun önerdiği yasal ve kurumsal mimari değerlendirilmektedir. Silahsızlanma sonrası dönemde infaz hukuku, ifade özgürlüğü, Siyasi Partiler Kanunu, seçim mevzuatı ve yerel yönetimler gibi alanlarda öngörülen reformlar; güvenlik-demokrasi dengesini yeniden kurmaya yönelik bir dönüşüm perspektifi olarak ele alınmaktadır. Meclis denetimine tabi izleme mekanizmaları ve sürece katkı sunan aktörlere sağlanması önerilen hukuki güvenceler, sürecin sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik kurumsal araçlar olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak bu analiz söz konusu raporun toplumsal bütünleşme, ekonomik kalkınma ve demokratik standartların yükseltilmesini hedefleyen kapsamlı bir siyasal yeniden yapılanma çerçevesi sunduğunu ortaya koymaktadır. Terörsüz Türkiye hedefi güvenlik, kardeşlik ve demokrasi ekseninde eş zamanlı ilerleyen çok katmanlı bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir.

GİRİŞ

Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu tarafından hazırlanan rapor geniş katılımlı, çok aşamalı ve kurumsal meşruiyeti önceleyen bir istişare sürecinin ürünü olarak şekillenmiştir. 5 Ağustos-24 Aralık 2025 arasında komisyon bünyesinde gerçekleştirilen toplantılarda geçmiş dönem TBMM başkanları, bakanlar ve ilgili kamu kurumlarının temsilcileri, Milli İstihbarat Teşkilatı başkanı, şehit aileleri ve gaziler, sivil toplum temsilcileri, baro başkanları, hukuk çevreleri, insan hakları örgütleri, işçi ve memur sendikaları ile işveren temsilcileri, akademi camiası, düşünce kuruluşları, emekli güvenlik mensupları temsilcileri, gençlik ve kadın sivil toplum kuruluşları gibi alanlardan 137 kişi dinlenilmiştir.

24 Aralık 2025'te gerçekleştirilen son toplantının ardından sürecin komisyon çalışmalarıyla sınırlı kalmaması ve siyasi partilerin kurumsal görüşlerinin yazılı olarak kayda geçirilmesi amacıyla TBMM'de milletvekili bulunan partilerden sürece ilişkin değerlendirme ve önerilerini içeren raporlar talep edilmiştir. Bu aşama, metnin tek taraflı bir taslak olmaktan çıkarılarak çoğulcu bir müzakere zemini üzerinde olgunlaştırılmasını amaçlamıştır. Raporların teslim edilmesinin ardından Mecliste grubu bulunan partileri temsilen birer üyenin katılımıyla ortak değerlendirme toplantıları yapılmıştır. Farklı görüşlerin mümkün olduğunca metne yansıtılması ve üzerinde uzlaşılacak bir çerçevenin oluşturulması için yoğun bir çalışma yürütülmüştür.

Bu istişare ve müzakere süreci sonucunda ortaya çıkan nihai metin 18 Şubat 2026'da komisyonda oylanmış; 47 evet, 2 ret ve 1 çekimser oyla kabul edilmiştir. Oylama sonucu, raporun geniş bir siyasal mutabakat temelinde benimsendiğini

göstermektedir. Farklı görüşlere rağmen ana çerçevede önemli bir uzlaşa sağlandığını ortaya koymaktadır. Bu tablo raporun parlamenter meşruiyetini güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda sürecin şeffaf, katılımcı ve çok aktörlü bir yöntemle yürütüldüğünü göstermesi bakımından, metnin siyasal ve toplumsal kabulünü artırmaya yönelik bilinçli bir çabanın yansımasıdır.

Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu raporu, Türkiye'nin yarım asırlık terör sorununun çözümünü anayasal, parlamenter ve toplumsal bir mutabakat zeminine taşıyan bir paradigma dönüşümü sunmaktadır. Raporun ortaya koyduğu Terörsüz Türkiye hedefi, süreci geçici siyasal iradelerin veya kapalı kapılar ardındaki pazarlıkların ötesine taşıyarak dış müdahalelerden arındırılmış "özgün ve milli" bir devlet politikası olarak inşa etmeyi amaçlamaktadır. Hazırlanan bu metin, söz konusu vizyonun toplumsal bütünleşme, ekonomik kalkınma ve bölgesel gücü tahkim edecek bütüncül bir strateji olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda hazırlanan bu analiz, komisyon raporunun temel bulgularını ele almaktadır. Analizde öncelikle Terörsüz Türkiye hedefinin meşruiyetini sağlayan siyasal, kurumsal ve toplumsal dinamikler incelenmekte; ardından sınır ötesini de kapsayan bölgesel düzenin kurucu paradigması olarak kurgulanan kardeşlik hukuku ile Türk-Kürt ilişkilerinin ortak geçmiş ve gelecek vizyonu etrafında nasıl şekillendiğine değinilmektedir. Son olarak silah bırakma sürecinin romantik bir iyimserlikten çıkarılıp şeffaf, ölçülebilir ve denetlenebilir bir yasal zemine oturtulması amacıyla önerilen kurumsal mimari, silah bırakma sonrası gündeme gelecek infaz mevzuatından yerel yönetimlere kadar uzanan geniş çaplı demokratikleşme adımları ve süreci olası siyasal risklere karşı koruyacak hukuki güvence mekanizmaları detaylandırılmaktadır.

TERÖRSÜZ TÜRKİYE HEDEFİNİN SİYASAL VE TOPLUMSAL YÖNLERİ

Komisyonun raporunda ortaya koyulan Terörsüz Türkiye hedefi devlet aklı, siyasal temsil ve toplumsal uzlaşının yeniden yapılandırılmasına yönelik bir paradigma dönüşümünü ifade etmektedir. Raporda dikkat çeken en temel unsurlardan biri söz konusu hedefin "devlet politikası" olarak tanımlanmasıdır. Bu vurgu sürecin geçici siyasal iradelere bağlı olmaktan çıkarılarak kurumsal süreklilik ve anayasal çerçeve içinde konumlandırılmak istendiğini göstermektedir.

Türkiye'nin son yarım asrına damga vuran terör eylemleri; güvenlik, siyasal istikrar, demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve toplumsal psikoloji üzerinde derin etkiler üretmiştir. Rapor bu çok boyutlu maliyeti kabul eden bir perspektifle kaleme alınmıştır. Ayrıca komisyonun en ayırt edici yönü süreci ilk kez bu ölçüde parlamenter zemine taşımasıdır. TBMM'de farklı siyasal eğilimler ve toplumsal

kesimlerin temsil edilmesi göz önünde bulundurulduğunda sürecin meşruiyet üretme potansiyeli geçmiş deneyimlere kıyasla daha yüksek görünmektedir. Raporunda özellikle “nitelikli çoğunlukla karar alma” ilkesinin altının çizilmesi, salt çoğunlukçu bir anlayıştan ziyade uzlaşma kültürünü kurumsallaştırma iradesine işaret etmektedir.

Komisyona oluşum sürecine bakıldığında siyasi partilerin temsil oranları dikkate alınarak 51 üyelik çoğulcu bir yapı oluşturulması demokratik meşruiyet açısından dikkat çekicidir. Komisyona katılmama kararı alan İYİ Parti’nin dışında Mecliste temsil edilen partilerin sürece dahil olması, siyasal alanın önemli ölçüde ortak bir zeminde bulunduğunu göstermektedir. Bu tablo meselenin partiler üstü bir “beka” ve “ortak gelecek” sorunu olarak çerçeveslendirildiğini ortaya koymaktadır.

Raporunda yer alan bir diğer önemli boyut dinleme faaliyetlerinin genişliğidir. Farklı alanlarda birçok kurum ve kişinin görüşüne başvurulması; hukuki, sosyolojik, ekonomik ve psikolojik boyutların birlikte değerlendirilmesi meselenin indirgemeci bir güvenlik perspektifiyle ele alınmadığını göstermektedir. Şehit ailelerinden insan hakları örgütlerine, akademisyenlerden güvenlik bürokrasisine kadar geniş bir yelpazede görüş alınması hem farklı acı ve taleplerin görünür kılınmasına hem de raporun siyasal metin niteliği kazanmasına katkı sunmuştur. Bu yöntem, toplumsal hafızadaki kırılmaları çoğulcu bir müzakere çerçevesiyle ele alma çabası olarak okunabilir.

Raporun özellikle vurguladığı bir husus ise sürecin herhangi bir pazarlığın sonucu olmadığı iddiasıdır. Silah bırakma sürecinin milletin huzur ve birliğine dair kararlılığın yansımaları olduğu ifade edilmiştir. Bu söylem, sürecin meşruiyetini “toplumsal bütünleşme” kavramı üzerinden temellendirmekte ve dış aktörler ya da kapalı kapılar ardında yürütülen müzakereler algısını bertaraf etmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda rapor, dış hakemlik ya da yabancı gözetim mekanizmalarına başvurulmadığını vurgulayarak sürecin “özgün ve milli” bir perspektifle yürütüldüğünü belirtmektedir. Bu yaklaşım egemenliği ve üniter yapıyı merkeze alan bir Türkiye modeli sunmaktadır.

Komisyona anayasal ilkelere atıf yapması çözüm arayışının mevcut anayasal çerçeve içinde demokratik alanı genişletmeye odaklandığını göstermektedir. Böylece güvenlik kaygıları ile hukuk devleti ilkesi arasında bir denge kurulmaya çalışılmaktadır.

Terörsüz Türkiye hedefinin bölgesel ve küresel bağlamlar içinde ele alınması da raporun stratejik yönünü ortaya koymaktadır. Vekalet savaşları, kimlik temelli fay hatları ve bölgesel kırılanlıkların arttığı bir dönemde iç cephenin tahkim edilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım toplumsal bütünleşme ile dış politika kapasitesi arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. İç huzurun güçlen-

Raporunda dikkat çeken temel unsurlardan biri Terörsüz Türkiye hedefinin “devlet politikası” olarak tanımlanmasıdır.

dirilmesi, Türkiye'nin bölgesel barışa katkı sunma ve küresel düzeyde güvenilir siyaset üretme kapasitesinin ön şartı olarak sunulmaktadır.

Raporun önemli başlıklarından biri de demokrasinin güçlendirilmesi hedefidir. Bu yüzden süreçle birlikte özgürlük, eşitlik, adalet ve demokratik katılımın daha güçlü biçimde konuşulması gerektiği ifade edilmektedir. Bu, demokrasi-güvenlik dengesinin yeniden kurulmasına yönelik bir irade beyanıdır. Silahların tamamen susmasıyla birlikte siyasal alanın genişletilmesi, toplumsal taleplerin daha rahat ifade edilebilmesi ve hukukun üstünlüğünün tahkimi amaçlanmaktadır.

Ekonomik boyut ise raporun en somut verilerle desteklenen kısmını oluşturmaktadır. Terör ve çatışma sürecinin yıllık 100-240 milyar dolar arasında değişen bir ekonomik kayba yol açtığına dair tahminler, meselenin sadece güvenlik

Raporda açıkça belirtilen ağır ekonomik maliyetler ile terör eylemlerinin neden olduğu güvenlik sorunları terörsüz bir geleceğin ancak çok boyutlu bir onarım süreciyle mümkün olabileceğine işaret etmektedir.

bütçeleriyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Üretim kaybı, ertelenen yatırımlar, artan risk primi ve fırsat maliyeti gibi unsurlar, kalkınma kapasitesini daraltan yapısal etkiler meydana getirmiştir. Bölgesel kalkınma göstergeleri de bu tabloyu desteklemektedir. Gayrisafi yurt içi hasılaya katkının düşüklüğü, ihracat ve sanayileşme paylarının sınırlı kalması, çatışma ortamının ekonomik dinamizmi nasıl baskıladığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda komisyonun kalkınma vizyonu, güvenliğin sağlanmasıyla eş zamanlı olarak bölgesel ekonomik dönüşümü hedeflemektedir. Kalıcı istihdam alanlarının oluşturulması, gençlerin doğdukları topraklarda gelecek kurabilmeleri ve göçü zorunlu kılan koşulların ortadan kaldırılması, toplumsal bütünleşmenin ekonomik ayağını oluşturmaktadır. Böylece güvenlik, demokrasi ve kalkınma üçgeninde bütüncül bir politika çerçevesi tasarlanmaktadır.

Toplumsal psikoloji boyutu da raporda güçlü biçimde hissedilmektedir. Şehitler ve gaziler anılarak manevi kayıpların unutulmadığı ve atılacak her adımda bu emanete sadık kalınacağı ifade edilmektedir. Bu vurgu, sürecin gelecekle birlikte geçmişin acılarına da duyarlı bir şekilde inşa edilmek istendiğini göstermektedir. Toplumsal kabulün sağlanması açısından bu sembolik dil önemlidir. Zira çatışma süreçleri duygusal ve kimliksel yaralar açabilmektedir.

Komisyon raporu, terör meselesinin çözümünde parlamenter zemini ve anayasal sınırları merkeze alan kurumsal bir yaklaşım sergilemektedir. Sürecin dış müdahaleler veya kapalı kapılar ardındaki pazarlıklardan arındırılarak "özgün ve milli" bir çerçevede yürütülmesi ve toplumun çok çeşitli kesimlerinin dinlenmesi, meseleyi salt bir güvenlik sorunu olmaktan çıkarıp toplumsal mutabakat zeminine oturtma çabasıdır. Meclisteki geniş siyasal temsilin sürece dahil edilmesi ve kararların nitelikli çoğunlukla alınması vurgusu, geçici siyasi hesapların ötesine geçerek devlet aklısıyla şekillenen kalıcı bir meşruiyet inşasını hedeflemektedir.

Raporda açıkça belirtilen ağır ekonomik maliyetler ile terör eylemlerinin neden olduğu güvenlik sorunları terörsüz bir geleceğin ancak çok boyutlu bir onarım süreciyle mümkün olabileceğine işaret etmektedir. Şehit ve gazilerin hatırasına duyulan hassasiyetle toplumsal psikolojiyi gözeten, kalıcı istihdam ve yatırımlarla bölgesel kalkınmayı teşvik eden bu bütüncül strateji, iç cephenin çok yönlü tahkimini merkeze almaktadır. Raporun geneline yansıyan bu perspektif, bütünleşmenin sağlanmasının, Türkiye'nin yalnızca yapısal sorunlarını çözmekle kalmayıp bölgesel ve küresel siyasetteki gücünü artıracak stratejik bir ön koşul olarak görüldüğünü teyit etmektedir.

TÜRK-KÜRT KARDEŞLİĞİ, ORTAK GELECEK VİZYONU VE SİLAHSIZLANMA SÜRECİ

Komisyon raporunun 3, 4 ve 5. bölümleri güvenlik merkezli yaklaşımı aşarak tarihsel hafıza, kardeşlik hukuku, ortak gelecek vizyonu ve silahsızlanma sürecinin yönetimi gibi çok katmanlı başlıkları bütüncül bir çerçevede ele almaktadır. Bu bölümler kalıcı çözümün ancak kök sebeplerin ortadan kaldırılması, eşitlik temelli vatandaşlık anlayışının güçlendirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin derinleştirilmesiyle mümkün olacağını savunmaktadır. Dolayısıyla burada ortaya koyulan yaklaşım güvenlikten demokrasiye, kültürel hafızadan ekonomik kalkınmaya kadar uzanan geniş bir perspektif sunmaktadır.

Metnin merkez kavramı komisyonda sunum yapan kişi ve kurumların da en fazla vurguladığı kardeşlik hukukudur. Bu kavram tarihsel süreklilik, siyasi meşruiyet ve toplumsal rıza üretme kapasitesi olan kurucu bir ilke olarak kurgulanmaktadır. Türkler ve Kürtler arasındaki ilişkinin Selçuklu'dan Osmanlı'ya, oradan Milli Mücadele'ye uzanan bir tarihsel süreklilik içinde ele alınması, sorunun çözümünü de bu tarihsel derinlik üzerinden meşrulaştırma çabasıdır. Bu çerçevede Anadolu ve Mezopotamya havzaları, medeniyetlerin iç içe geçtiği bir müşterek yaşam alanı olarak tasvir edilmektedir.

Bu tarihsel anlatı iki temel işlev görmektedir. Birincisi kimlik temelli ayrışmaları tarihsel bir sapma olarak konumlandırarak ortak geçmişi asli referans haline getirmektedir. İkincisi de süreçte atılan ve atılacak adımları geçmişte var olan kardeşlik hukukunun yeniden tahkimi olarak sunmaktadır. Böylece süreç, tarihsel sürekliliğin restorasyonu olarak çerçevelendirilmektedir.

Metinde dikkat çeken bir diğer unsur, Türk-Kürt ilişkilerinin yalnızca Türkiye sınırları içindeki vatandaşlarla sınırlı görülmemesidir. Sınır ötesinde yaşayan Kürtlerin de gönül bağının Türkiye'ye dönük olduğu iddiası, kültürel ve medeniyet tasavvuruna dayalı geniş bir perspektifi yansıtmaktadır. Bu perspektif güvenlik politikası ile kültürel etki alanı arasında bir ilişki kurmakta; bölgesel istikrarın iç sorunları sonlandırmakla doğrudan bağlantılı olduğu varsayımına dayanmak-

tedir. Böylece iç bütünleşme, dış politika kapasitesini güçlendiren bir unsur olarak ele alınmakta ve Terörsüz Türkiye'nin yolunun "terörsüz bölge"den geçtiğine işaret edilmektedir.

Raporda kardeşlik hukukunun soyut bir temenni olmaktan çıkarılıp somut projelerle desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ortak projeler ise kalkınma, eğitim, istihdam, yerel ekonomi, kültürel hayat ve sosyal destek mekanizmaları gibi alanlarda ölçülebilir sonuçlar üretmeyi hedefleyen programlar olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal uyumun gündelik hayatta hissedilen bir iyileşme ve güven ortamı olarak inşa edilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Zira silahların susması, toplumsal kırılmalıkların kendiliğinden ortadan kalkacağı anlamına gelmemektedir.

Raporun önemli bir kısmı, ortak acı vurgusu etrafında şekillenmektedir. Acının tek bir kesime ait olmadığı, toplumun geneline yayılan bir yük olduğu ve bu paydaşlık üzerinden ortak umut üretilebileceği ifade edilmektedir. Bu söylem mağduriyetler arasında hiyerarşi kurmaktan kaçınan bir dil geliştirme çabasıdır. Aynı zamanda toplumsal psikolojinin yönetilmesinin sürecin en kritik boyutlarından biri olduğu kabul edilmektedir. "Kürtün onurunu, Türkün gururunu" koruma vurgusu, dil ve söylem hassasiyetinin süreçteki belirleyici rolünü göstermektedir. "Onur" ve "gurur" kavramlarının birlikte anılması, karşılıklı saygı ve eşitlik ilkesine dayalı bir toplumsal zemin oluşturma amacını yansıtmaktadır.

Komisyonun dinleme faaliyetlerinden çıkan mutabakat alanları da bu çerçeveyi desteklemektedir. Silahların bırakılması konusunda toplumun farklı kesimlerinde güçlü bir ortak zemin bulunduğu belirtilmektedir. Ancak bu mutabakatın demokratikleşme, eşitlik temelli vatandaşlık, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ve ekonomik kalkınma boyutlarının birlikte düşünülmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, demokrasi-güvenlik-kalkınma üçgeninde dengeli bir siyasal tasarım hedeflemektedir.

Silah bırakma ve fesih sürecine ilişkin bölüm ise teknik ve hukuki ayrıntılara odaklanmaktadır. Beyanların tek başına yeterli olmayacağı, istihbarat ve güvenlik birimlerince ölçülebilir kriterlerle teyit edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, sürecin kamu düzeni açısından öngörülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece süreç, romantik bir iyimserlikten ziyade kontrollü ve aşamalı bir geçiş olarak tasarlanmaktadır.

Fesih sonrası döneme ilişkin idari ve hukuki düzenlemelerin gerekliliği de metinde açıkça belirtilmektedir. Hukuki boşlukların oluşmaması, düzenlemelerin şeffaf ve öngörülebilir olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu durum, hukuk devleti ilkesinin sürecin merkezinde konumlandırıldığını göstermektedir. Silahsız döneme geçenlerin topluma kazandırılması ise adalet duygusunu zedelemeyen bir çerçevede ele alınmaktadır. Eğitim, istihdam, psikososyal destek ve sivil toplumla iş birliği gibi araçlar, toplumsal uyum sürecinin temel bileşenleri olarak sıralanmaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, toplumsal rızanın sürdürülebilirliği- dir. Toplumun geniş kesimlerinin süreci sahiplenmesi, güven duygusunun güç- lendirilmesiyle mümkündür. Raporda katılımcılık, şeffaflık ve kapsayıcılık ilkele- rinin vurgulanması bu güven inşasının bir yansımasıdır.

Tarihsel referansların yoğun kullanımı da metnin önemli bir özelliğidir. Se- lahaddin Eyyubi, Nureddin Zengi, Sultan Alparslan ve Sultan Sencer gibi şahsi- yetlere yapılan atıflar, adalet ve dayanışma ideallerinin tarihsel sembolleri olarak işlev görmektedir. Bu sembolik dil, ortak hafızayı harekete geçirerek çözüm arayı- şını tarihsel süreklilik içinde anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Aynı şekilde Milli Mücadele ve TBMM'nin kuruluş iradesine yapılan göndermeler ortak kader fik- rini güncel siyasal sürece bağlamaktadır.

Raporun bu bölümü, silah bırakma sürecini tek başına yeterli görmeyen, kardeşlik hukukunu kurumsallaştırmayı, ortak proje- lerle toplumsal bütünleşmeyi derinleştirmeyi ve demokratikleşme adımlarıyla eşitlik temelli vatandaşlık anlayışını güçlendirmeyi hedefleyen kapsamlı bir vizyon ortaya koymaktadır. Güvenliğin sağlanması, hukuki düzenlemelerin yapılması ve ekonomik kal- kınmanın hızlandırılması, bu vizyonun birbirini tamamlayan un- surlarıdır. Toplumsal psikolojinin doğru yönetilmesi, dil ve söy- lem hassasiyeti, karşılıklı onur ve gururun korunması ise sürecin kırılğan noktalarını oluşturmaktadır.

Metnin ortaya koyduğu bu çok katmanlı vizyon, tarihsel hafıza ve toplumsal duygudaşlığı stratejik bir onarım aracı ola- rak konumlandırmaktadır. Kardeşlik hukukunun sınır ötesini de kapsayan bölgesel düzenin ve iç bütünleşmenin kurucu paradigması olarak işlendiği görülmektedir. Ortak acıların hiyerarşi kurulmadan sahiplenilmesi ve “Kürtün onuru, Türkün gururu” ekseninde geliştirilen dengeli söylem, meselenin psikolojik boyutunun ne denli merkeze alındığını göstermektedir. Selçuklu'dan Milli Mücadele'ye uzanan tarihsel referanslar ve ortak sembollerin kullanımı ise kimliksel ayrışmaları tarihsel bir sapma olarak çerçeveleyerek atılacak eşitlikçi ve demokratik adımlara sarsılmaz bir meşruiyet zemini kazandırmaktadır.

Raporun bu tarihsel ve duygusal derinliği somut, ölçülebilir ve hukuki me- kanizmalarla dengeleme çabası, sürecin rasyonel bir çerçevede yönetileceğini göstermektedir. Silahsızlanma aşamasının salt beyanlara bırakılmayıp güvenlik birimlerince teyit edilecek kriterler ve hukuki düzenlemelere bağlanması, kamu düzenini sağlama ve toplumun adalet duygusunu zedelememe hassasiyetinin bir sonucudur. Toplumsal bütünleşmenin gündelik hayatta karşılık bulması için kalkınma, eğitim ve psikososyal destek gibi alanlarda projelere vurgu yapılması, sürecin romantik bir iyimserlikten ziyade kontrollü ve öngörülebilir bir restoras- yon olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır. Bu haliyle vizyon, tarihsel miras

Raporun önemli bir kısmı, ortak acı vurgusu etrafında şekillenmektedir.

Acının tek bir kesime ait olmadığı, toplumun geneline yayılan bir yük olduğu ve bu paydaşlık üzerinden ortak umut üretilebileceği ifade edilmektedir.

ile hukuki rasyonaliteyi sentezleyerek demokrasi-güvenlik-kalkınma üçgeninde sürdürülebilir bir toplumsal rıza inşasını hedeflemektedir.

YASAL ÇERÇEVE, DEMOKRATİKLEŞME VE KURUMSAL GÜVENCE

Komisyon raporunun 6 ve 7. bölümleri, silah bırakma ve fesih sürecinin yalnızca siyasal bir irade beyanı olarak kalmaması, kurumsal ve hukuki bir mimariye kavuşturulması amacıyla önerilen düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu kısım, sürecin normatif altyapısını oluşturma çabası bakımından raporun en teknik ve sistematik bölümünü teşkil etmektedir. Burada ortaya koyulan yaklaşım, güvenlikten demokratikleşmeye uzanan geniş bir reform perspektifini içermektedir. Meclis denetimi, yürütmenin yetki çerçevesi, infaz hukuku, temel hak ve özgürlükler, Siyasi Partiler Kanunu ve yerel yönetimler gibi çok sayıda alanda düzenleme ihtiyacına işaret etmektedir.

Metnin başlangıç noktası, komisyon raporunun yasa yapım süreçlerine rehberlik edecek temel ilkeleri ortaya koyduğu iddiasıdır. Bu vurgu, raporu bir tavsiye metni olmaktan çıkarıp normatif bir çerçeve belgesi haline getirme niyetini göstermektedir. Meclis denetiminin güçlendirilmesi ve idarenin hareket alanının hukuka daha sıkı bağlanması hedefi toplumsal güven inşasının ana eksenini oluşturmaktadır. Burada Meclisin temsil gücü, provokasyonlara karşı en güçlü kalın olarak tanımlanmaktadır. Çoğulcu demokratik yapının iç ve dış tehditlere karşı en etkili savunma mekanizması olduğu savunulmaktadır. Böylece süreç, yürütme merkezli bir inisiyatiften ziyade parlamenter meşruiyetle tahkim edilen bir siyasal tasarım olarak konumlandırılmaktadır.

Silah bırakma sürecine ilişkin en kritik eşik, terör örgütünün tüm unsurlarıyla tasfiye edildiği ve silah bıraktığının devletin güvenlik birimlerince tespit ve teyit edilmesidir. Bu tespit sembolik bir ilan anlamına gelmemekte; yeni hukuki ve politik düzenlemelerin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Tespit ve teyit mekanizmasının devletin ilgili kurumları arasındaki eş güdümlü, şeffaf, ölçülebilir ve denetlenebilir ölçütlere dayanması gerektiği vurgusu, sürecin keyfiliğe kapalı bir çerçevede yürütülmesi gereğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik ilkeleri, silahlı saldırı sürecinin meşruiyet zeminini oluşturmaktadır.

Toplumsal bütünleşmeyi güçlendirecek müstakil ve geçici bir kanun önerisi raporun dikkat çekici başlıklarından biridir. Bu kanunun silah ve terörün kalıcı biçimde reddedilmesini, demokratik siyaset zeminine geçişi ve bireylerin toplumsal uyumunu hedeflemesi gerektiği ifade etmektedir. Ayrıca kanunun silah bırakmaların sadece hukuki durumlarını tespit ve tayinine yönelik olmaması gerektiği de belirtilmektedir. Kanun aracılığıyla ilgili kişilerin adil, güvenli ve sağlıklı bir

şekilde toplumla bütünleşmelerini sağlaması hedeflenmektedir. Burada iki hassas denge gözetilmektedir: toplumsal uyumun sağlanması ve kamu vicdanının korunması. Kanunun kapsamının yoruma açık olmayacak şekilde net ve anlaşılır olması gerektiği vurgusu cezasızlık ya da örtülü af algısının oluşmasını engellemeye yöneliktir.

Terör örgütü mensuplarının durumuna ilişkin öneriler ceza ve infaz hukukunun mevcut araçlarından yararlanılabileceğini ancak her halükarda adli işlem yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım toplumsal adalet duygusunun zedelenmemesi açısından önemlidir. Cezasızlık algısına karşı açık bir hassasiyet sergilenmesi, sürecin meşruiyetinin kamu vicdanıyla doğrudan bağlantılı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu bölüm, geçiş dönemi adaletine benzer bir çerçeveye işaret etmekte ancak klasik anlamda bir af mekanizmasından bilinçli olarak uzak durmaktadır.

Toplumsal bütünleşme başlığı altında silah bırakan kişilerin toplumsal hayata adapte olabilmesi için ekonomik, sosyal ve psikososyal destek mekanizmalarının gerekliliği dile getirilmektedir. Bu yaklaşım, güvenliğin sağlanmasının tek başına yeterli olmadığı ve toplumsal uyum sürecinin sosyal politika araçlarıyla desteklenmesi gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Bölgeye yönelik yatırımların sürdürülmesi, ekonomik ve sosyal programların genişletilmesi, uyum kapasitesinin artırılması gibi unsurlar bütünleşmenin maddi zeminini oluşturmaktadır.

İzleme ve raporlama mekanizması önerisi ise sürecin kurumsal sürdürülebilirliği açısından kritik bir unsurdur. Yürütme içinde oluşturulacak bir mekanizmanın uygulamayı izleyip raporlaması ve hazırlanan raporların TBMM'ye sunulması öngörülmektedir. Bu düzenleme, parlamenter denetimi sürecin asli unsuru olarak konumlandırmaktadır.

Süreçte görev alanlara yasal güvence sağlanması önerisi de dikkat çekicidir. Komisyon üyeleri ve sürece katkı sunan kişilerin faaliyetlerinin hukuki koruma altına alınması sürecin siyasal riskler karşısında korunması amacını taşımaktadır. Bu tür güvenceler ilerleyen dönemlerde ortaya çıkabilecek siyasal değişimlerin geriye dönük hukuki tartışmalar üretmesini engelleme işlevi görebilir.

Demokratikleşmeye ilişkin öneriler ise raporun en geniş reform alanını oluşturmaktadır. Güvenli bir toplumsal ortamın demokrasinin eksiksiz işlemesi için ön koşul olduğu belirtilmektedir. Silah ve şiddete dayalı yöntemlerin siyasal tartışmayı işlevsiz hale getirdiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede hakaret ve tehdit içermeyen her türlü düşüncenin serbestçe ifade edilebildiği bir kamusal alanın oluşturulması gerekliliği vurgulanmaktadır. Toplumsal bütünlük, çoğulculuğun korunması ve farklılıkların barışçıl biçimde ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Yargı ve infaz sistemine ilişkin öneriler, hukuk devleti ilkesinin güçlendirilmesi yönünde kapsamlı bir revizyon çağrısı içermektedir. Bunlar arasında infaz

mevzuatının ceza hukukunun evrensel ilkeleri doğrultusunda gözden geçirilmesi, koşullu salıverilme şartlarının daha adil ve eşitlikçi biçimde düzenlenmesi, hasta ve yaşlı mahkumlar için infaz erteleme mekanizmalarının değerlendirilmesi gibi öneriler bulunmaktadır. Yargılama ve infaz süreçlerine ilişkin olarak infaz mevzuatının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) içtihatları ile tarafı olunan uluslararası sözleşmeler doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi gerektiği ve tutuksuz yargılamanın esas, tutuklamanın istisna olması gerektiği yönündeki vurgu da raporda yer almaktadır.

Komisyon nihai raporunun temel yaklaşımının üç eksen üzerinde şekillendiği görülmektedir: güvenliğin kurumsal teyidi, kardeşliğin tarihsel meşruiyeti ve demokratikleşmenin hukuki teminatı.

Temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesine ilişkin düzenlemeler ise ifade özgürlüğü ve kanuni belirlilik ilkesi etrafında şekillenmektedir. Bu kapsamda şiddet içermeyen fiillerin terör suçu olarak nitelendirilmemesi gerektiği, Türk Ceza Kanunu (TCK) ve Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) ifade özgürlüğünü güçlendirecek biçimde yeniden ele alınması gerektiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda basın ve yayın mevzuatının gözden geçirilmesi, demokratik yaşamın ayrılmaz parçası olan eleştiri ve itiraz hakkının korunması amacını taşımaktadır.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun (TİHEK) etkinliğinin artırılması, Siyasi Partiler Kanunu ve seçim mevzuatının yeniden düzenlenmesi önerisi temsilde adalet, parti içi demokrasi ve çoğulculuk ilkeleri doğrultusunda siyasal rekabetin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Ayrıca bir “siyasi etik kanunu” hazırlanması önerisi siyasal alanın normatif standartlarını yükseltme amacını yansıtmaktadır. Bu başlıklar sürecin siyasal sistemin bütününde kalite artışının hedeflendiğini göstermektedir.

Yerel yönetimlere ilişkin önerilerde ise idari vesayet yetkisinin demokratik toplum gereklerine uygun biçimde kullanılması ve görevden alınan belediye başkanlarının yerine seçim yapılması konusunda belediye meclisinin belirleyici olması önerilmektedir. Bu düzenleme yerel demokrasi ve seçilmişlerin meşruiyeti açısından önemli bir değişim potansiyeli taşımaktadır.

Kısacası raporun bu bölümü silahlı silanma sürecini kurumsal ve hukuki bir reform ajandasına bağlayarak sürecin demokratikleşme boyutuyla ilerlemesi gerektiğini savunmaktadır. Meclis denetimi, yargı reformu, temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi, siyasi partiler ve seçim sisteminin gözden geçirilmesi ile yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gibi başlıklar sürecin çok katmanlı niteliğini ortaya koymaktadır. Eğer önerilen düzenlemeler kapsayıcı ve toplumsal rızayı gözeten bir biçimde hayata geçirilirse güvenlik eksenli bir sorunun çözümü, demokratik standartların yükseltilmesiyle birleşerek kalıcı bir siyasal dönüşümü sağlayabilir.

Raporun ortaya koyduğu bu yasal ve kurumsal mimari, silahlı silanma sürecini geçici siyasi inisiyatiflerin ötesine taşıyarak denetlenebilir bir devlet poli-

tikasına dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Sürecin temelini oluşturan silah bırakma eyleminin somut güvenlik teyitlerine bağlanması ve sonrasındaki toplumsal bütünleşme adımlarının cezasızlık veya örtülü af algısına yol açmayacak net bir kanuni zeminde yürütülmesi, kamu vicdanı ile süreç arasındaki hassas dengeyi koruma kaygısının bir sonucudur. Bununla birlikte uygulamayı Meclis denetimine tabi kılan izleme mekanizmaları ve sürece katkı sunan aktörlere önerilen yasal güvenceler, inşa edilmek istenen bu yeni uzlaşma zeminini olası siyasi riskler ve geriye dönük tartışmalara karşı kurumsal düzeyde korumaya alma iradesini yansıtmaktadır.

SONUÇ

Komisyon nihai raporunun temel yaklaşımının üç eksen üzerinde şekillendiği görülmektedir: güvenliğin kurumsal teyidi, kardeşliğin tarihsel meşruiyeti ve demokratikleşmenin hukuki teminatı. Bu eksenler birbirinden bağımsız olmayıp birbirini tamamlayan, biri zayıfladığında diğersinin de kırılma hale geleceği iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. Güvenliğin kurumsal teyidi sürecin teknik ve operasyonel boyutunu ifade ederken kardeşliğin tarihsel meşruiyeti toplumsal rızanın kültürel ve duygusal zeminini oluşturmada, demokratikleşmenin hukuki teminatı ise bu iki alanı kalıcı ve sürdürülebilir kılan normatif çerçeveyi sağlamaktadır.

Güvenlik eksenini silahsızlanmanın denetlenebilir, ölçülebilir ve geri dönülmez nitelikte bir tasfiye süreciyle tamamlanmasını şart koşmaktadır. Bu çerçevede silah bırakmanın doğrulanması, örgütsel yapının tamamen sona erdiğinin teyidi ve illegal faaliyetlerin tekrar üretilmeyeceği bir yapısal çözülmenin sağlanması sürecin asgari koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Güvenliğin kurumsal teyidi toplumsal güvenin ön koşuludur. Zira kamuoyunun önemli bir kesimi açısından kalıcı barışın ilk testi, terörün kesin biçimde sonlandığının görülmesidir. Bu nedenle güvenlik eksenini siyasal meşruiyetin inşa edildiği bir eşittir.

Kardeşlik eksenini ise sürecin sosyolojik ve tarihsel boyutunu temsil etmektedir. Toplumsal rızanın güçlendirilmesi, ortak tarih-mücadele-gelecek tahayyülü üzerinden inşa edilmektedir. Bu yaklaşım çatışma dilinin yerine birlikte yaşama kültürünü yerleştirmeyi hedeflemektedir. Kültürel ve tarihsel hafızaya yapılan vurgu sorunun tarihsel bağların zayıflaması sonucu ortaya çıkan bir kırılma olarak yorumlandığını göstermektedir. Bu ekseninde amaç dayanışma anlatısını görünür kılarak toplumsal psikolojide onarıcı bir etki üretmektir. Çünkü silahların susması tek başına toplumsal uyumu garanti etmeyebilir. Toplumsal uyum, karşılıklı güven ve ortak aidiyet hissinin yeniden üretilmesiyle mümkündür.

Fesih ve silahların tamamen bırakılmasından sonra toplumsal ve siyasal eksenin silahların baskısından kurtulmasıyla ortaya çıkacak demokratikleşme eksenini ise sürecin normatif güvencesini oluşturmaktadır. İfade özgürlüğünden infaz

hukukuna, Siyasi Partiler Kanunu'ndan yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarına kadar uzanan geniş reform gündemi, sürecin siyasal sistemin niteliğini yükseltme iddiası taşıdığını göstermektedir. Bu eksen, güvenlik ile özgürlük arasındaki klasik gerilimi sıfır toplamlı bir denklem olmaktan çıkarma çabasını yansıtmaktadır. Güvenliğin artırılması özgürlüklerin daraltılması anlamına gelmemelidir. Tam tersine hukuk devleti ilkelerinin güçlenmesiyle güvenlik daha meşru ve sürdürülebilir hale gelmelidir. Bu nedenle ifade özgürlüğünün genişletilmesi, tutuklamanın istisna olması ilkesinin vurgulanması, infaz adaletinin eşitlik ve insan onuru temelinde yeniden değerlendirilmesi ve siyasi partiler ile seçim mevzuatının temsilde adalet ilkesine uygun biçimde gözden geçirilmesi sürecin demokratik standartları yükseltme amacını açıkça ortaya koymaktadır.

Silah bırakma ve toplumsal uyum adımlarının mağduriyet algısı üretmeden ve adalet duygusunu zedelemekten yürütülmesi gerekmektedir.

Demokratikleşmeye ilişkin öneriler, sistemin siyasal katılımı ve temsili güçlendirmeyi hedeflediğini göstermektedir. Bu kapsamda siyasal sistemin kapsayıcılığı arttıkça şiddete başvurma gerekçeleri zayıflayacaktır. Dolayısıyla demokratikleşme eksenini, güvenliğin uzun vadede teminatıdır.

Bununla birlikte sürecin en kırılgan noktalarından biri toplumsal psikolojinin yönetimi ve kamu vicdanının korunmasıdır. Silah bırakma ve toplumsal uyum adımlarının mağduriyet algısı üretmeden ve adalet duygusunu zedelemekten yürütülmesi gerekmektedir. Çatışma döneminde zarar görmüş kesimlerin hassasiyetleri dikkate alınmadan atılacak her adım sürecin meşruiyetini zayıflatabilir. Bu nedenle şeffaflık, izleme ve raporlama mekanizmaları hayati önem taşımaktadır. Düzenli bilgilendirme, söylenti ve manipülasyonların önüne geçerek toplumsal güveni pekiştirebilir. TBMM'ye sunulacak periyodik raporlar, sürecin demokratik denetim altında yürütüldüğünü göstererek siyasal sahiplenmeyi artıracaktır.

Raporun perspektifi siyasal ve toplumsal yapının yeniden dengelenmesini, güvenlik, adalet ve özgürlük arasında sürdürülebilir bir uyum sağlanmasını hedeflemektedir. Eğer silah bırakma süreci teyit ve tespit edilir, önerilen hukuki düzenlemeler açık ve öngörülebilir şekilde hayata geçirilir ve demokratikleşme adımları somut ilerlemeler üretirse Terörsüz Türkiye hedefi Türkiye'nin kurumsal kapasitesini güçlendiren yapısal bir reform sürecine dönüşecektir.

EK-1 MİLLİ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU RAPORUNDA ÖNE ÇIKAN ANA TEMALAR VE ÖNERİLER

Ana Temalar

- **Terörsüz Türkiye Hedefi:** Terörün Türkiye'nin gündeminden tamamen çıkarılması, silahlı örgütün tasfiyesi ve bölgenin huzura kavuşması temel hedef olarak belirlenmiştir.
- **Demokrasinin Güçlendirilmesi:** Sorunların çözüm adresinin milli iradenin tecelligahı olan TBMM olduğu; hak, özgürlük ve adalet eksenli bir demokratikleşmenin amaçlandığı vurgulanmıştır.
- **Kalkınma ve Ekonomik Refah:** Terörün Türkiye ekonomisine getirdiği ağır maliyet (yıllık 100-240 milyar dolar arası kayıp) vurgulanarak terörsüz bir ortamda kaynakların bölgesel kalkınma ve refah artışı için kullanılacağı belirtilmiştir.
- **Türk-Kürt Kardeşliği ve Tarihi Kökenler:** Kardeşliğin duygusal, tarihsel ve kültürel kökleri olan bir hukuk olduğu ifade edilmiş ve bu anlamda "ortak geçmiş, ortak gelecek" vizyonu işlenmiştir.
- **Türkiye Modeli:** Çatışma çözümü ve toplumsal bütünleşme konusunda dış müdahale olmaksızın, tamamen özgün ve milli bir perspektifle geliştirilen yaklaşım "Türkiye modeli" olarak adlandırılmıştır.
- **Toplumsal Bütünleşme:** Silahı ve terörü terk eden bireylerin topluma kazandırılması, sosyal bağların onarılması ve adalet duygusunun tahkimi amaçlanmaktadır.

Öneriler

1. Sürece İlişkin Yasal Düzenleme Önerileri

- **Terör Örgütünün Silah Bırakması:** En kritik eşik olan silah bırakma ve terör örgütünün feshi sürecinin devletin güvenlik birimlerince objektif ve şeffaf ölçütlerle teyit edilmesi gerekmektedir.
- **Müstakil ve Geçici Yasa:** Silahların bırakılmasıyla birlikte süreci yönetecek, demokratik siyaset zeminini güçlendirecek müstakil ve geçici mahiyette bir toplumsal bütünleşme yasa çıkarılmalıdır.
- **İzleme ve Raporlama:** Sürecin etkinliğini denetlemek amacıyla yürütme bünyesinde bir mekanizma kurulmalı ve hazırlanan raporlar TBMM'ye sunulmalıdır.
- **Yasal Güvence:** Süreçte görev alanlar, komisyona katılanlar ve faaliyet yürütenlerin çalışmaları yasal güvence altına alınmalıdır.

- **Cezasızlık Algısının Önlenmesi:** Yapılacak düzenlemelerin toplumda bir af veya cezasızlık algısı oluşturmamasına, kamu vicdanının gözetilmesine dikkat edilmelidir.

2. Demokratikleşme ile İlgili Öneriler

- **Yüksek Mahkeme Kararları:** AİHM ve AYM kararlarına eksiksiz uyum sağlanmalı, bu uyumu denetleyecek etkili yeni mekanizmalar oluşturulmalıdır.
- **Yargı ve İnfaz Düzenlemeleri:** İnfaz adaletini esas alan düzenlemeler yapılmalı; hasta ve yaşlı tutuklular için infaz erteleme değerlendirilmelidir.
- **Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi:** Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu özgürlükçü bir anlayışla yeniden düzenlenmeli, TİHEK etkinleştirilmelidir.
- **İfade Özgürlüğü ve Terör Tanımı:** Şiddet içermeyen fiiller terör suçu sayılmamalı; TCK ve TMK ifade özgürlüğünü güçlendirecek şekilde revize edilmelidir.
- **Siyasi Partiler ve Seçim Mevzuatı:** Yeni bir Siyasi Partiler Kanunu ve seçim kanunları hazırlanmalı; bunun yanı sıra bir siyasi etik kanunu çıkarılmalıdır.
- **Yeni Anayasa:** Komisyonun doğrudan görevi olmasa da daha demokratik, sivil ve kuşatıcı yeni bir anayasa ihtiyacı vurgulanmıştır.

3. Yerel Yönetimlere İlişkin Öneriler

- **İdari Vesayet:** Belediye başkanının görevden el çektirilmesi durumunda yeni başkanın sadece belediye meclisi tarafından seçilmesi hususunda mevzuat düzenlenmelidir.

4. Ekonomik ve Sosyal Öneriler

- **Bölgesel Kalkınma:** Bölgeye yönelik yatırımlar ve sosyal programlar zenginleştirilerek devam ettirilmeli; özellikle gençlerin kendi memleketlerinde gelecek kurabileceği imkanlar (istihdam, eğitim vb.) oluşturulmalıdır.
- **Ortak Projeler:** Kardeşlik hukukunu somutlaştıracak eğitim, yerel ekonomi ve sosyal destek alanlarında kapsayıcı ortak projeler üretilmelidir.

EK-2 MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU TOPLANTILARININ İÇERİKLERİ (5 AĞUSTOS 2025-18 ŞUBAT 2026)

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU

TAKVİM	ÜYE SAYISI	ÇALIŞMA SAATI	TUTANAK SAYFA SAYISI	KONUŞMACI	TOPLANTI
5 AĞUSTOS 2025 18 ŞUBAT 2026	51	91	4318	137	21

1. TOPLANTI - 5 AĞUSTOS 2025

Komisyunun adı, "Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu" olarak belirlenmiştir. Komisyonun çalışma usul ve esasları kabul edilmiştir.

2. TOPLANTI - 8 AĞUSTOS 2025

İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, Millî Savunma Bakanı Yaşar Güler ve Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı İbrahim Kalın, güvenlik, savunma ve istihbarat alanlarında Komisyona detaylı sunum yapmış ve Komisyon üyelerinin sorularını cevaplamıştır.

3. TOPLANTI - 12 AĞUSTOS 2025

38 Komisyon üyesi söz alarak, terörün Türkiye'nin gündeminde tamamen çikarılması amacıyla toplumsal duyarlılığın artırılması, millî birlik, kardeşlik, özgürlük, demokrasi ve adalet başta olmak üzere çeşitli konularda görüş ve tekliflerini dile getirmişlerdir.

4. TOPLANTI - 19 AĞUSTOS 2025

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Mahirun Özdemir Göktaş, şehit aileleri ve gazilerimiz için yapılan hizmetler ile verilen destekleri içeren detaylı bir sunum yapmıştır.

Komisyonunda; Türkiye Harp Malulü Gazileri, Şehit Dul ve Yemlileri Derneği, Türkiye Gazileri ve Şehit Aileleri Vakfı, Türkiye Şehit Yakınları ve Gaziler Dayanışma Vakfı, Emniyet Teşkilatı Vazife Malulü ve Şehit Aileleri Vakfı, Türkiye Muharip Gaziler Derneği ve Diyarbakır Anneleri temsilcileri dinlenmiştir.

5. TOPLANTI - 20 AĞUSTOS 2025

Cumartesi Anneleri, Barış Anneleri, İHD, MAZLUMDER, Tahir Elçi İnsan Hakları Vakfı ve İHH temsilcileri dinlenmiştir.

6. TOPLANTI - 27 AĞUSTOS 2025

Türkiye Barolar Birliği Başkanı, Ankara 2 Nolu Barosu Başkanı, İstanbul 2 Nolu Barosu Başkanı, Bingöl, Diyarbakır, Hatay, Malatya, Mardin, Mersin, Sivas ve Van baro başkanları dinlenmiştir.

7. TOPLANTI - 28 AĞUSTOS 2025

Önceki dönem TBMM Başkanları; Hikmet Çetin, Ömer İzgi, Bülent Arınç, Köksal Toptan, Mehmet Ali Şahin, Cemil Çiçek, İsmet Yılmaz, İsmail Kahraman, Binali Yıldırım ve Mustafa Şentop değerlendirmelerde bulunmuştur.

8. TOPLANTI - 11 EYLÜL 2025

TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, MEMUR-SEN, TÜRKİYE KAMU-SEN ve KESK temsilcileri dinlenmiştir.

9. TOPLANTI - 12 EYLÜL 2025

TOBB, TZOB, TESK, TISK, TUSİAD, MÜSLAD ve ASKON temsilcileri dinlenmiştir.

10. TOPLANTI - 17 EYLÜL 2025

Prof. Dr. Havva Kök Arslan, Prof. Dr. Setap Yokuş Veznedaroğlu, Prof. Dr. Ayşe Betül Çelik, Prof. Dr. Deniz Ülke Kaya, Prof. Dr. Talha Köse, Doç. Dr. Çerağ Esra Cuhadar, Doç. Dr. Vahap Coşkun, Fatih Ulusoy ve Hüseyin Oruç dinlenmiştir.

11. TOPLANTI - 18 EYLÜL 2025

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da faaliyet gösteren GUNSIAD, DOĞUNKAD, DOĞUNSIYED, İTTİHAD, MEDAV, Anadolu Güvenlik Korucuları ve Şehit Aileleri Konfederasyonu, Kadim Aşiretler Federasyonu, Mezopotamya Göç İzleme ve Araştırma Derneği ve Mezopotamya İslami Araştırmalar Federasyonu temsilcileri dinlenmiştir.

12. TOPLANTI - 24 EYLÜL 2025

SETA, DİTAM, Rawest Araştırma, KSC, EKEAV, Ankara Enstitüsü, SAHAM, TEPAV, ORSAM ve GENAR temsilcileri dinlenmiştir.

13. TOPLANTI - 2 EKİM 2025

Hukukçular Derneği, ÖHD, SODAD ve HUDER temsilcileri ile hukukçu akademisyenler Prof. Dr. Abdurrahman Eren, Prof. Dr. Fazıl Hüsnü Erdem, Prof. Dr. İbrahim Üzümmez, Prof. Dr. Mahmut Koca ve Prof. Dr. Bahri Öztürk dinlenmiştir.

14. TOPLANTI - 8 EKİM 2025

TESUD, EMUJAD, TEMAD, TEMUD, MEBYADER, DEMBİRDİR, PODEM, Hak İnişiyatları Derneği, Barış Vakfı ve TMD temsilcileri dinlenmiştir.

15. TOPLANTI - 15 EKİM 2025

AGD, T3 Vakfı, Genç Barış İnşacıları Derneği, TÜGVA, Gençlik Örgütleri Forumu, MTTB, Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği, Barış İhtiyacı Var Kadın İnişiyatları, TIKAD, 29 EKD ve KADEM temsilcileri dinlenmiştir.

16. TOPLANTI - 30 EKİM 2025

Adalet Bakanı Yılmaz Tunç ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Komisyonun çalışma alanına giren konularda yürütülen ve planlanan faaliyetlerle ilgili olarak detaylı sunum yapmış, Komisyon üyelerinin sorularını cevaplamıştır.

17. TOPLANTI - 18 KASIM 2025

İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, Millî Savunma Bakanı Yaşar Güler ve Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı İbrahim Kalın, Komisyonun çalışma alanına giren konularda yürütülen ve planlanan faaliyetlerle ilgili olarak detaylı sunum yapmış, Komisyon üyelerinin sorularını cevaplamıştır.

Son dönemde siyasi nezaket ve üslupla bağdaşmayan bazı söylemlere karşı Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun ortak açıklama metni okunmuş ve oylanarak ittifakla kabul edilmiştir.

18. TOPLANTI - 21 KASIM 2025

Komisyון üyeleri bugüne kadar yapılan çalışmalar hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, hazırlanacak nihai rapor başta olmak üzere, bundan sonraki çalışmalar ele alınmıştır.

Komisyון ayrıca, üye tam sayının 5'ten 3 nitelikli çoğunluğunun oyuyla İmralı Yüksek Güvenlikli Ceza Infaz Kurumuna gidilmesini kararlaştırmıştır.

19. TOPLANTI - 4 ARALIK 2025

Komisyון üyelerince rapor hakkında değerlendirilmelerde bulunulmuş, 24 Kasım 2025 tarihinde İmralı Yüksek Güvenlikli Ceza Infaz Kurumuna giden komisyon üyesi milletvekillerinin gerçekleştirdiği görüşmeye ilişkin not okunarak, Komisyonun bilgisine sunulmuştur.

20. TOPLANTI - 24 ARALIK 2025

Prof. Dr. Havva Kök Arslan ve Dr. Murat Sevencan, Komisyon tutanaklarının içerik analizi çalışmalarına ilişkin sunum yapmış ve Komisyon üyelerinin sorularını cevaplamıştır. Komisyonun çalışma stüresinin iki ay uzatılması hususunda oy birliği ile kabul edilmiştir.

21. TOPLANTI - 18 ŞUBAT 2026

Komisyון üyelerince taslak rapora ilişkin değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Daha sonra yapılan oylamada Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu Raporu, nitelikli çoğunlukla (47 kabul, 2 ret, 1 çekimsiz) kabul edilmiştir.

Kaynak: TBMM, X, 23 Şubat 2026, <https://x.com/TBMMresmi/status/2025951782313042389/photo/1>, (Erişim tarihi: 26 Şubat 2026).

HÜSEYİN ARSLAN

Hüseyin Arslan, 2017’de İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nden mezun oldu. 2019’da İstanbul Üniversitesi’nde “Milli Görüş Hareketi’nin Laiklik Anlayışı” başlıklı teziyle yüksek lisansını ve 2024’te “1908-1974 Yılları Arasında Türkiye’de Solun Dine Bakışı” başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Arslan, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. İlem Yayınları’ndan çıkan *Milli Görüş Hareketi: Siyasal ve Toplumsal Dönüşümler* başlıklı bir kitabı bulunmaktadır. Hüseyin Arslan SETA Vakfı’nda Siyaset Bilimi Direktörlüğünde araştırmacı olarak çalışmaktadır.

Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun Nihai Raporu

Hüseyin Arslan

L Türkiye'nin yarım asırlık terör sorunu, güvenlik temelli sorunların yanı sıra toplumsal hafıza, siyasal meşruiyet ve demokratik standartlar açısından derin etkiler üretmiş yapısal bir kırılmadır. TBMM bünyesinde hazırlanan Milli Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun nihai raporu bu kırılmayı parlamenter zemin, anayasal çerçeve ve toplumsal mutabakat temelinde aşmayı hedefleyen kapsamlı bir vizyon ortaya koymaktadır.

Bu analiz söz konusu raporu güvenlik, kardeşlik ve demokratikleşme eksenlerinde inceleyerek Terörsüz Türkiye hedefinin kurumsal ve siyasal anlamını tartışmaktadır. Analizde silah bırakma sürecinin nasıl denetlenebilir bir yapıya kavuşturulmak istendiği, kardeşlik hukukunun tarihsel ve sosyolojik temelleri, eşitlik temelli vatandaşlık anlayışı ve önerilen demokratik reformlar ayrıntılı biçimde incelenmektedir.

Analiz, sürecin hukuki güvence, toplumsal rıza ve demokratik standartların güçlendirilmesiyle mümkün olabileceğini savunmaktadır. Güvenlik ile özgürlük arasında sürdürülebilir bir denge kurma iddiası taşıyan bu yaklaşım, Türkiye'nin iç bütünleşmesini bölgesel ve küresel siyaset kapasitesiyle ilişkilendiren stratejik bir perspektif sunmaktadır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL

www.setav.org